

بر کوشک

احمد علی کهزاد

بنیاد فرهنگی کهزاد

در میان ناحیت ها و شهرها و کوشک های غور سه نام پیش خود داریم که یکی در وسط دیگری افتاده و عبارت از «ورشاد»، «فیروز کوه» و «بر کوشک» میباشند. «ورشاد» ناحیه، «فیروز کوه» شهر و «بر کوشک» قصری بود. بدین ترتیب که قصر «برکوشک» در شهر «فیروز کوه» و شهر فیروز کوه در ناحیت «ورشاد» واقع بود.

در میان این سه موضع مجهول، دومی آن حل شده و امروز با اسناد و مدارک روشن شده است که محل و موقعیت شهر «فیروز کوه» را در مسیر علیای «هریرود» در نقطه ئی معیت میتوانیم که آب «رود جام» بدان میریزد. شهر فیروز کوه قراریکه از نام آن پیدا است در دل کوه های فیروز کوه، در محل صعب المرور و دشوار گذاری افتاده. انتخاب چنین نقطه دشوار گذار بیشتر روی سنجش های سوق الجیشی و نظامی اتکا داشت.

دو مطلب مجهول دیگر یک «ورشاد» یا «ورشاده» ناحیتی است که شهر فیروز کوه در آن قرار داشت و در مأخذ تاریخی و ادبی به اشکال مختلفی از قبیل «ورساد»، «ورساده» و «درساده» هم آمده ولی دو صورت «ورشاد» و «ورساد» مرجح است. حدود این ناحیت و سائر ممیزات آن معلوم نیست و میتوان ساحت آنرا در پیرامون شهر فیروز کوه در دو طرفه مسیر علیای هریرود در کوه های فیروز کوه منبسط دانست.

مجهول سوم که اینجا مستقیماً مورد بحث ما است، قصری است معروف به «بر کوشک» که یکی از قصرهای مجلل پایتخت ملوک جبال در شهر فیروز کوه بود.

اصلاً نام این قصر مرکب از دو جزء است: کلمه «کوشک» در کشور ما، مخصوصاً در عصر غزنوی و غوری معروف و بسیار معمول و مروج بود و چه در جنوب و چه در شمال، در غزنه، و بلخ و هرات و در گوزگانان و غور کوشک های زیادی داشتیم که نام های آنها بسیار

معروف است. جزء اول این نام مرکب از «بر» است که در زبانها ما در فارسی و پشتو «بالا» معنی دارد و «بر کوشک» را «قصر بالا» یا «قصر بلند» ترجمه میتوان کرد.

قاضی منهاج السراج جوزجانی صاحب طبقات ناصری در اثر بسیار مفید خود دو بار در موارد مختلف از نبر کوشک» نام میبرد. در یکجا آنرا عمارتی میداند که در هیچ ملک و حضرت مثل آن قصر به ارتفاع و تدویر و ارکان و منظرها و رواق ها نبوده. از این تذکر مختصر واضح معلوم میشود که «بر کوشک» همانطور که از نام آن هویدا است قصری بوده بر بلند کوه و بر نقطه مرتفع ساخته شده بود و اساس و ارکان بسیار مستحکم و استوار داشت و از آن رواق ها و منظرها هر طرف کشیده شده بود.

در عکس هائی که از منار جام تا حال گرفته شده و برخی از آن ها در مطبوعات ما به چاپ رسیده عقب منار روی گردنه کوه بقایای برج ها و دیوارها معلوم میشود و مدققان امروزی که از این محل دیدن کرده اند، معتقدند که اینجا روی گردنه کوه قلعتی و بنائی آباد بوده و برج ها و دیواره شاهد مقال است.

غیر از این دامنه، شهر فیروز کوه در سواحل راست مسیر رودخانه هیرمند هم منبسط بود و امروز بقایای پلی که روی رودخانه هیرمند ساخته بودند هم دیده میشود. این پل احتمالاً مانند مسجد جامع (در کنار منار جام) در اثر سیلاب در سال های اخیر سلطنت سلطان غیاث الدین غوری ویران شده است. باری روی کوه ها شواهد دیوارهای حصار شهر و شواهد برخی آبادی ها هویدا است که مطالعات مبسوطی را ایجاب میکند.

سوالی کا اینجا بخاطر میگذرد این است که آیا شواهد برج ها و دیوارهائی که متصل منار جام روی گردنه کوهی تشخیص میشود از قصر «بر کوشک» نمایندگی میکند؟ جواب این سوال را بصورت یقین و حتم عاجلاً قبل از تحقیقات عمیق تر محلی و احیاناً حفاریات نمیتوان داد. البته به نحوی که گفتیم «بر کوشک» یکی از قصرهای مجلل فیروز کوه بود و در دوران آبادی شهر که از 540 تا 619 هجری قمری، مدت 80 سال دوام داشت، چند نفر از پادشاهان غوری را دیده و بالاخره در پایان خمس اول قرن هفتم هجری قمری در اثر طوفان خراب کاری های چنگیزی ویران گردیده است. /4 سرطان 1337/